

Jak se daří velkým šelmám v CHKO Beskydy

Dana Bartošová

CHKO Beskydy je dosud stále jediným územím v České republice, kde se trvale vyskytují všechny tři druhy velkých šelem – rys ostrovid (*Lynx lynx*), medvěd hnědý (*Ursus arctos*) a vlk (*Canis lupus*). Tito predátoři se vrátili zpět sami, nikdo je zde nevysazoval, vyskytují se zcela přirozeně. Jak je to s jejich současným výskytem a jakou mají perspektivu?

Současný výskyt rysa, medvěda a vlka

Správa CHKO Beskydy eviduje výskyt velkých šelem na území CHKO od roku 1973 a za tu dobu postupně získala přehled o lokalitách, kde se nejčastěji zdržují. Stanovit početnost šelem je však velmi obtížné. Jejich populace jsou navíc v neustálém vývoji, takže se lze pokusit jen o orientační odhad počtu zvířat k určitému datu.

Rys ostrovid byl v Beskydech během posledních sto let dvakrát téměř vyhuben. Nyní zde žije již přes dvě desítky let v poměrně stabilní populaci, odhadované na 20 jedinců. Při mapování výskytu šelem v únoru 2004 bylo v CHKO zjištěno 17 rysů, z toho 11 v Moravskoslezských Beskydech, 3 ve Vsetínských vrších a 3 v Javorníkách. Dlouhodobá pozorování nasvědčují tomu, že zdejší hory jsou už plně obsazeny teritoriálními rysy. Rysové preferují vrcholové části nejvyšších hor a nejdlehlší lesy a ve velké oblibě mají strmý a skalnatý terén. Po většinu roku se živí různými druhy živočichů, v zimě loví hlavně srnčí zvěř – silný rys si troufne i na slabší laně a kolouchy. Páření rysů probíhá v únoru a březnu, jednotlivá zvířata se navzájem vyhledávají a v tuto dobu lze nejčastěji zjistit jejich přítomnost (stopy, trus, hlasové projevy apod.). Proto je mapování výskytu šelem, tzv. „sčítání“, prováděno právě v předjaří. O rozmnožování rysů svědčí pozorování rysích mláďat.

V současné době můžeme konstatovat, že populace rysů ostrovidů na našem území oproti prognózám nejen nenarůstá, nýbrž se snižuje. Především z důvodu pytláctví. Foto Ludvík Kunc

Rys ostrovid v ohrožení?

Ludvík Kunc

V časopise Myslivost 3/98 byl uveřejněn článek Ing. J. Jiráta, CSc., hlavního zpracovatele Záchraného programu silně ohroženého živočicha – rysa ostrovida. Autor se zmiňuje o nárůstu populace rysů na území ČR, o rozšiřujícím se areálu jeho výskytu v hustě osídlených oblastech a nárůstu „konfliktů“ s hospodářským zvířectvem a zvěří. Tehdy bylo odhadováno, že početní stav populace činí 120–150 kusů bez mláďat. V jižních a západních Čechách mělo žít 80–100 kusů, v Beskydech 10–15, v Jeseníkách 5–6 a stejný počet v oblasti Labských pískovců. Trvalý výskyt rysa byl evidován na 10,5 % území státu, přechodný výskyt na dalších 16,5 %. (Toto jsou údaje Ing. M. Červeného, CSc., uvedené v Myslivosti č. 11–12/1996 a 1/1997.)

Předpokládalo se, že stoupající počet migrujících jedinců v oblastech, které jsou často značně vzdáleny od místa stálých populací, je důkazem, že počet rysů bude stále narůstat. Tak vznikl návrh rozdělit území státu na tři zóny s odlišnými přístupy k rysí populaci. V zóně A měla být nejpřísnější ochrana rysa – šlo o území CHKO a národní parky, zóna B zahrnovala horské a podhorské oblasti, kde by bylo možno provádět odchyt rysa pro speciální účely ochrany přírody, zcela výjimečně povolit i odstřel, a zóna C by zahrnovala oblasti nížin, kde rys není žádoucí. Zde by mohl být povolen i odstřel. K samotné realizaci tohoto plánu ale nedošlo. Ministerstvo životního prostředí nevydalo žádné povolení k legálnímu odstřelu rysa na našem státním území.

Neznámá příčina úbytku rysů?

V současné době – v roce 2005 – můžeme konstatovat, že populace rysů ostrovidů na území našeho státu nenarůstá, jak se předpokládalo, ale naopak rysů zde ubývá. Je obtížné najít příčiny tohoto úbytku, ale jeden moment je průkazný. Zřejmě dochází k nelegálnímu lovu v nebývalé míře. V anonymní anketě, kterou uspořádali pracovníci Akademie věd, vyšlo najevo, že řada myslivců si rysa zastřelila – a nikoliv jen jednoho. Na Šumavě už několik let probíhá program telemetrie rysů. Ze 14 rysů, kteří byli opatřeni obojkem a vysílačkou, jich do dnešních dnů bylo 7 nalezeno mrtvých. Poslední usmrcená rysice s obojkem měla v té době tři mláďata.

Medvěd hnědý se do Beskyd trvale vrátil v 70. letech minulého století. Od roku 1973 je zde jeho výskyt potvrzen každoročně (přímá pozorování, stopy, trus, brlohy). V současné době žije na území CHKO Beskydy minimálně 5 medvědů. V Moravskoslezských Beskydech jsou jejich útočištěm nejvyšší hory (Smrk, Lysá hora, Kněhyně, Travný aj.) a lesy kolem státní hranice. Medvědi se trvale vyskytují také v Javorníkách a často přecházejí do Vsetínských vrchů. Medvěd je mimořádně plaché a opatrné zvíře, které žije skrytě v neklidnějších částech hor a přes svou velikost dokáže unikat pozornosti. Medvědi potřebují pralesovité porosty s dostatkem padlého dřeva a tlejících pahýlů a smíšené lesy s bohatým podrostem, kde nacházejí potravu a úkryt. V oblasti Beskyd se často zdržují ve starých chráněných lesních porostech (např. Mionší, Mazák, Smrk, Kněhyně – Čertův Mlýn, Razula). Nejsilnější medvědi obsazují nejlepší teritoria. Velký medvěd se např. zdržuje na hoře Smrk se zachovalými starými lesy.

Návrat **vlka** do Beskyd byl prokázán v roce 1994, ale je možné, že se zde vlci skrytě vyskytovali již dříve. Orientační údaje o počtu vlků se v průběhu let lišily. Po vzrůstu stavu ze 2–3 jedinců v roce 1994 na cca 10–15 v roce 1996 došlo k radikálnímu úbytku způsobenému zřejmě lovem a koncem roku 1997 byl zaznamenán pouze ojedinělý výskyt. Začátkem roku 1987 byli v severovýchodní části CHKO Beskydy opět zjištěni 2 vlci a postupně se tyto šelmy začaly znovu rozšiřovat do ostatních částí CHKO. V současné době na území CHKO Beskydy a v sousední části CHKO Kysuce žijí 2–3 vlčí smečky. Vlci se pohybují na celém lesnatém území Moravskoslezských Beskyd a Javorníků a sbíhají i do podhůří, což bývá obvykle zjištěno v souvislosti se škodami na ovcích. V roce 2004 se jedna vlčí smečka často zdržovala ve Vsetínských

Rovněž u vlka má na jeho stavy vliv především nelegální lov. V současnosti se na celém území CHKO Beskydy a v sousední části CHKO Kysuce vyskytují pouze dvě až tři vlčí smečky. Foto Karel Brož

která samozřejmě uhynula. Každým rokem nacházíme i několik usmrcených rysů v Beskydech – byli upytlačeni. Jesenická populace v době svého největšího rozkvětu činila 25 jedinců. Stačilo několik let a rys zde byl téměř vyhuben. V loňském roce se rys v centrální části Hrubého Jeseníku nevyskytoval a 2–3 jedinci přežívali v Zlatohorské vrchovině. Došlo k téměř úplnému vymizení rysů v Labských pískovcích. Beskydská populace rysů má zhruba 15–20 jedinců a její životaschopnost může být posilována mladými jedinci, kteří sem migrují ze Slovenska. Na Slovensku je rys rovněž celoročně chráněn, ale i tak rysí populace ubývá.

Nedostatek území

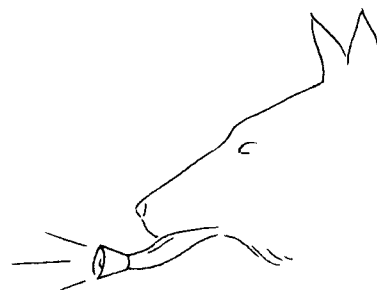
Díky telemetrii dnes víme, že na Šumavě rys obývá mnohem větší území, než jsme si představovali. U samců to může být území o rozloze 200–300 km². Mladí samci ve stáří 1,5 roku jsou z obsazených teritorií vyháněni a musejí si hledat nová území. Poměr pohlaví je 1 : 3 ve prospěch samců. Pokud by se po několika letech udržela šumavská či beskydská populace ve stejném počtu jako dosud, pak by mladí rysové opět migrovali např. do Jeseníků.

Migrující rysové byli zjištěni letos na Českomoravské vysočině v okolí Jihlavských vrchů atd. Rysové jsou schopni se tiše a nenápadně přesunout na stokilometrové vzdálenosti. Nevíme ovšem, kolik je jich zabito dopravními prostředky, když v noci přecházejí silnice. Neustále narůstající doprava je vůbec pro všechny živočichy velkým nebezpečím, rysa nevýjimaje.

Největším nebezpečím pro populaci rysů jsou ovšem lidé – pytláci. Mají stále lepší technické vybavení, což jim umožňuje snadný odstřel.

Potrava rysů

V literatuře se uvádí, že trvá asi deset let, než si spárkatá zvěř – především srnčí – zvykne na přítomnost rysa v oblasti, kde rys několik desítek let nežil. Tím zvyknutím je myšleno, že se zvěř stane opatrná a mnohem ostražitější než dříve. Rys, který svou kořist nikdy nepronásleduje na velkou vzdálenost – zcela výjimečně do sta metrů, těží z momentu překvapení. Ostražitá, smyslově vyspělá zvěř neumožňuje rysovi se k ní nepozorovaně při-

vrších, kde ji lákaly ovce chované na horských pastvinách. V létě 2004 zde bylo pohromadě viděno 6 vlků – dospělí a vlčata. Tito vlci se v roce 2004 pohybovali v Javorníkách, Vsetínských vrších i mimo CHKO Beskydy v Hostýnských vrších.

Ochrana hospodářských zvířat před velkými šelmami

Především vlci, někdy medvědi a výjimečně rysové v oblasti Beskyd napadají hospodářská zvířata pasoucí se na horských pastvinách. Medvědi občas působí škody i na včelstvech a včelařském zařízení. Komplexní údaje o dobytku usmrčeném šelmami jsou na Správě CHKO Beskydy k dispozici od roku 2000, tj. od platnosti zákona č. 115/2000 Sb., o náhradě škod způsobených vybranými druhy zvláště chráněných živočichů. Jednoznačný primát v rozsahu škod drží „vsetínský“ medvěd, který v roce 2000 zabil několik set hospodářských zvířat a způsobil škody za téměř 200 000 Kč. Tento případ však byl zcela výjimečný, protože se jednalo o medvěda, který se nebál lidí a zřejmě vyrostl v zajetí.

Škody na hospodářském zvířectvu způsobené volně žijícími zcela „divokými“ šelmami jsou podstatně menší a ve většině případů způsobené nedostatečným zabezpečením hospodářských zvířat. Vlci od roku 2000 každoročně usmrtili několik desítek ovcí, ojediněle zabíjeli i kozy a výjimečně napadli novorozená telata. Vlčí smečka, která se v roce 2004 přesunula do Vsetínských vrchů, kde chovatelé dosud nebyli na vlky zvyklí, tu během pastevecké sezony usmrtila více než 50 ovcí. Vlci zde jako obvykle útočili na ovce, které byly ponechané v noci bez dozoru na pastvinách u lesa oplocených klasickými pastevními ohradami. Poškození chovatelé byli útoky šelem zaskočeni a pochopitelně nebyli z přítomnosti šelem nadšeni. V porovnání k počtu ovcí chovaných v oblasti Beskyd (kolem 4 000 kusů) sice nejsou škody způsobené šelmami velké, ale pro jednotlivé drobné chovatele jsou velmi citelné. Správa CHKO Beskydy se jim snažila pomáhat – bezodkladně prováděla šetření ke zjištění původce škod a zpracovávala podklady nezbytné pro vyřizování náhrady škody, poskytovala chovatelům odborné pokyny k ochraně ovcí, případně zprostředkovala koupi pasteveckých psů. Do spolupráce s farmáři se zapojily i nevládní organizace – ČSOP Valašské Meziříčí, které zapůjčovalo poškozeným speciální síťové elektrické ohradníky, a vlčí hlídky Hnutí DUHA (monitoring šelem).

Je potěšující, že někteří chovatelé se již naučili s vlky žít díky tomu, že si pořídili pastevecké psy, které chovají tradičním způsobem, tj. od malička společně s ovci. Psi nejsou uvázaní a vědí, že jejich místo je v ohradách u stáda. Majitelé těchto psů neměli dosud žádné škody a jejich dobytek hlídají psy se pase bez obav i na vzdálených horských pastvinách. Tito chovatelé oceňují pohodu hospodářských zvířat střežených při pastvě psy, zatímco chovatelé, kteří utrpěli škody na ovčích pasoucích se bez dozoru, shodně zaznamenávali šok a nervozitu u ovcí, jež přežily vlčí útok.

blížit do takové blízkosti, aby ji mohl snadno ulovit.

Dnes je známo, že např. na Šumavě vzrůstají procenta napadení vysoké zvěře, především laní rysem ostrovidem. Zdá se, že útok rysa na laň, jejíž váha o mnoho převyšuje váhu srnčí zvěře, bývá přesto úspěšnější než pokus ulovit bystrou srnčí zvěř.

Je obtížné vyslovit úvahu, zda zde už dochází k rovnováze mezi predátorem a jeho kořistí, ale v posledních letech už škody na srnčí zvěři nejsou ani zdaleka tak burcující, jako tomu bylo před deseti lety. V Beskydech jsou oblasti, kde rys i spárkatá zvěř žije v takovém počtu, že škody na srnčí zvěři nejsou nijak výrazné. To je stav, který považuji za žádoucí na všech územích, kde rys žije. Rys, velký tulák, by byl sám proti sobě, kdyby si dovolil vylovit své teritorium. Jestliže zde žije ostražitá a bystrá zvěř, nemůže se mu to podařit, neboť úspěch zaznamenává až v každém sedmém osmém pokusu o stržení.

Vzácné šelmy patří mezi klenoty naší přírody, jsou naším unikátním bohatstvím. Máme tedy povinnost je všemožně chránit. Letošní únorové sčítání rysů v Beskydách, na Šumavě i v Jeseníkách ukáže, jaká situace s rysí populací nyní skutečně je.

Ludvík Kunc – autor se dlouhodobě věnuje problematice rysa ostrovida

Alena Doležalová

Mačky

driapu strechy

Každá

zúřivo hľadá

červený Mesiach

aby mu vyvrhla do tváre

svoje vreštiace črevá

Von komínom

vyklzol

dym z mojich

spálených

úst

Lesy v kulturní krajině a nekulturní los

Miloslav Homolka

Ovce na pastvě v Javorníkách pod dozorem strážných pasteveckých psů (plemeno šarplaninec). Ovce a psi vyrůstali a žijí společně a mají k sobě naprostou důvěru. Stádo bylo v období 2003–2004 několikrát obklíčeno vlky, ale psi je ochránili. Foto Dana Bartošová

Ochrana velkých šelem

Velké šelmy jsou v České republice celoročně chráněné podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Rys ostrovid je zařazen mezi silně ohrožené druhy, medvěd hnědý a vlk mezi kriticky ohrožené druhy živočichů. Celé území CHKO Beskydy bylo navrženo a v roce 2004 schváleno vládou ČR jako evropsky významná lokalita pro velké šelmy v rámci soustavy Natura 2000. V praxi však ochrana velkých šelem není vůbec jednoduchá. Hlavní důvody jsou následující:

1. Beskydští rysové, vlci a medvědi jsou nedílnou součástí západokarpatských populací žijících především na Slovensku a v Polsku. Naše okrajové „minipopulace“ mohly vzniknout jen díky zvýšené ochraně šelem v uvedených zemích a jsou zcela závislé na ochraně a vývoji jádrových populací.

Zatímco v Polsku jsou velké šelmy chráněné, na Slovensku je povolen regulovaný lov medvěda (na výjimku) a lovnou zvěří je také vlk (doba lovu vlka je stanovena od 1. 11. do 15. 1.). Rys ostrovid je zde vzhledem k velkému poklesu stavu celoročně chráněn. Problematika ochrany velkých šelem na moravskoslovenském pomezí je řešena na úrovni ministerstev životního prostředí obou států. Na základě společných jednání zařadila Slovenská republika od roku 2003 severozápadní část území (okres Čadca) do zóny s celoroční ochranou vlka. V případě medvěda bylo dohodnuto, že regulační lov medvědů na Slovensku nebude směřován do pohraniční oblasti (CHKO Kysuce).

Naše současné lesy se vyznačují tím, že člověk do nich vkládá velký objem energie, aby je udržel ve stavu, který mu zajišťuje některou z forem ekonomického prospěchu. Lesní hospodářství je zaměřené především na produkci dřeva a při zajišťování kultur musí z větší části likvidovat „plevele dřeviny“. Tím se zmenšuje přirozená potravní nabídka pro všechny druhy velkých býložravců, kteří potom spásají i hospodářsky cenné druhy. Důsledkem je znepřístupnění mladých porostů oplocenkami a mimo ně je keřové patro redukováno okusem úměrně k populační hustotě zvěře. V takto obhospodařovaných lesích může prosperovat jelen nebo daněk, kteří nejsou na okusu dřevin závislí, a přežívá tu i srnec, který je vzhledem ke své velikosti schopen využívat i malé potravní zdroje. Při nouzi nejvyšší překoná část zimy i na dietě složené z jehličí všude přítomného smrku. Kulturní les ale není místo, kde by mohl prosperovat los, jehož základní součástí potravy jsou listnaté dřeviny, kterých potřebuje ke své výživě velké množství. Ke svému životu potřebuje rozsáhlé porosty především jívky, jeřábu, krušiny a v zimě se spokojí s borovicí. Los potřebuje i značné prostory, kam se může uchýlit do bezpečí a kde může vychovat svoje potomky. Kombinace malé potravní nabídky a absence nerušených prostorů nedává losovi šanci uplatnit se na drtivě většině území střední Evropy. K tomuto závěru jsme dospěli na základě studia distribuce a potravní ekologie losa v České republice v polovině 90. let minulého století (blíže Homolka 2000: Ochrana přírody 55). Ukázalo se, že na našem území žije přibližně 50 jedinců. Jeho početnost se od té doby výrazně nezměnila (statistika MZe za posledních 10 let vykazuje stále okolo 25 kusů). Přesto, že se los neloví, jeho početnost se výrazně nemění. Malý přírůstek stačí na pokrytí uhynulých jedinců (nejčastěji střety s dopravními prostředky), část jedinců migruje do sousedních zemí, na jih a na západ, kde hyne na dálnicích nebo je ulovena. Životní podmínky losa jsou u nás celkově natolik nepříznivé, že není naděje na výraznější nárůst jeho početnosti, a jeho nízká početnost je zárukou jeho malé nebezpečnosti pro lesní hospodářství. Výše uvedené však neznamená, že los je zcela bezproblémový druh. Svou potravní specializací a potřebou velkého objemu potravy je přímo předurčen k působení potíží v hospodářských lesích, a to i tam, kde má relativní

Společná jednání k ochraně šelem budou pokračovat – nejbližší je plánováno v roce 2005.

2. Početnost šelem je ovlivňována přirozenými faktory a lovem, a to nejen povoleným odstřelem, ale především pytláctvím. K pytláctví na chráněných šelmách dochází všude tam, kde žijí.

Ohrožení velkých šelem pytláctvím je velké, protože vrcholoví predátoři jsou málo početní a vyskytují se řídce na rozsáhlém území. V CHKO Beskydy k tomu přistupuje fakt, že jde o zranitelnou okrajovou populaci, kterou může vyhubit několik málo pytláků. Pytláci mohou mít různou motivaci – nenávisť vůči šelmám, likvidaci nežádoucí konkurence, atraktivní trofej, lovecký zážitek. Výjimečně může dojít i k omylu. Výhodou pytláka je – kromě stále kvalitnějších zbraní a další techniky – anonymita. V této souvislosti je třeba ocenit práci vlčích hlídek Hnutí DUHA, jejichž cílem je kromě sledování výskytu šelem narušit tuto anonymitu a s ní spojený pocit beztrestnosti pytláků. Potírání pytláctví je však pochopitelně povinností státní správy. Zatím se však žádný z náhodně zjištěných případů pytláctví (3 nálezy upytlačených rysů v Beskydech v posledních letech) nepodařilo dotáhnout do konce – tj. dopadnout a potrestat pytláka. Na úrovni neověřených a neověřitelných informací zůstávají další obdržené zprávy o upytlačených vlčích, medvědech a rysech. Lovcům padnou obvykle za oběť mladá nezkušená zvířata. Průzkum prováděný polskou organizací WILK na severozápadním Slovensku v roce 1999 potvrdil, že nejčastěji byli uloveni mladí vlci ve věku kolem jednoho roku.

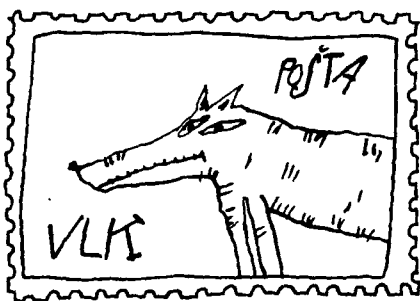
3. Velcí predátoři potřebují ke své existenci kvalitní biotop, tj. rozlehlé lesnaté území s dostatkem kořisti, klidu a možností úkrytu.

Na klid jsou nároční hlavně rys a medvěd – rys vzhledem k technice lovu, kdy potřebuje bez vyrušování číhat na kořist, medvěd jako všežravec a velké zvíře musí mít klid k hledání potravy. Naproti tomu vlk je velmi přizpůsobivý a stejně jako lišce mu nedělá žádný problém pohybovat se v blízkosti lidských sídel a na frekventovaných turistických trasách. Pro existenci životaschopných populací všech tří druhů je však naprosto nezbytný kvalitní biotop, tj. v Beskydech ekosystém karpatského horského lesa se všemi bohatými mezidruhovými vazbami. Správa CHKO Beskydy se snaží přispívat ke zlepšování kvality horských lesů (podpora pestřejší dřevinné skladby s jedlí a listnáči) a významným počinem je zřizování nových lesních rezervací a rozšiřování stávajících chráněných území. V roce 2004 vyhlásila Správa CHKO Beskydy ve spolupráci s Lesy ČR (Lesní správa Ostravice) na Smrku a Lysé hoře šest nových chráněných území a rozšířila dvě stávající. Tak se podařilo zajistit do budoucna ochranu dalších 600 ha unikátních horských lesů s trvalým výskytem nejen velkých šelem, ale i jiných chráněných druhů živočichů (tetřev hlušec, jeřábek lesní, pušтік bělavý, kulíšek nejmenší, strakapoud bělohřbetý aj.). Pociť zadosťučnění z těchto kroků však poněkud zastíňuje obava o osud beskydské přírody obecně. Důvodem je silný tlak různých zájmových skupin na využití tohoto území k jiným účelům (nové sjezdovky, lanovky, lyžařské tra-

dostatek potravních zdrojů v podobě rozsáhlých porostů jívky a krušiny, jeřábu a borovice. Nejvíce zkušenosti s tím mají na LS Vyšší Brod na pravobřeží Lipna, kde se los vyskytuje v posledních 15 letech v počtu 10–15 jedinců na ploše cca 100 km². V této oblasti, kde porosty tvoří převážně smrkové monokultury, los působí škody především na výsadbě jedle (většinou americká *Abies grandis*), která je však zastoupena v porostech méně než 1 %. V místech, kde se los v zimě pravidelně vyskytuje, je těžké před ním porosty ochránit. Běžně používané typy oplocenek přeskočí nebo prorazí. Od roku 2000, kdy začal platit zákon 115/2000 Sb., uplatnila LS Vyšší Brod nárok na úhradu škody způsobené losem při loupání nebo okusu ve výši cca 80 000 Kč (informace od lesního správce a MŽP).

Podobné zkušenosti měli lesníci i v okolí Mirochova na Jindřichohradecku, kde se los pravidelně vyskytoval v 80. a 90. letech (podle vyjádření lesního správce se zde los v posledních 4 letech neobjevil). V této oblasti však byla početnost losa mnohem nižší (0,015 ks/km²) a poškozené porosty měly zpravidla možnost zregenerovat. Pátrali jsme po škodách i na jiných místech, ze kterých byl hlášen „trvalý“ výskyt losa na Táborsku, Písecku a Nymbursku. Většinou jsme však měli problém najít vůbec nějaké pobytové stopy po losovi a poškození mladých porostů bylo zpravidla zanedbatelné. Výjimkou byla borová kultura o rozloze cca 0,1 ha u Rožďalovic, za kterou LČR požadovaly v roce 1996 náhradu 15 000 Kč. Neúspěšné hledání dalších poškozených porostů v širším okolí potvrdilo, že se jednalo o zcela výjimečnou událost.

Za celou dobu přítomnosti losa na našem území se nám podařilo získat údaje o škodách, které byly připisány na vrub losa, ve výši cca 180 000 Kč (LS v Jihočeském kraji, MŽP). O objektivitě vyčíslených škod můžeme jen spekulovat. Na vykázaných škodách se mohly podílet i jiné druhy zvěře, naopak škody způsobené losem mohly být zahrnuty do jiných položek nebo nebyly vyčísleny vůbec. Jisté však je to, že rozsah poškození lesních porostů, které los působí v České republice, se pohybuje v průměru málo desítek tisíc korun ročně a z celkového pohledu lesního hospodářství nepředstavuje žádný problém. Škody na lese připisované ročně na

Kreslil Rostislav Pospíšil

sy apod.). Tyto záměry jsou vydávány za veřejný zájem a nacházejí odezvu v politických kruzích (např. stále prosazovaný lyžařský areál na Kněhyni zasahující do NPR Kněhyně – Čertův Mlýn aj.). Je-li však stanoveným veřejným zájmem ochrana přírody, což je zřízením chráněné krajinné oblasti a národní přírodní rezervace jasně deklarováno, nemůže být za veřejný zájem považován záměr prosazovaný na úkor chráněné přírody.

Pokud by tlak na beskydskou přírodu neustával, ale dokonce se zvyšoval, patrně by nezbylo než uvažovat o přísnější formě ochrany. Jednou z možností je např. zřízení národního parku k ochraně nejceněnějších území Moravskoslezských Beskyd. Je třeba vycházet z toho, že zachování zdravé horské přírody je pro okolní obyvatelstvo životní nutností a že nelze připustit její pozvolnou a vytrvalou devastaci.

Rozšiřování šelem do dalších území

Aby se velké šelmy uživily, nemůže se jejich počet v daném území zvyšovat nad rámec jeho úživnosti. I když CHKO Beskydy spolu s javornickou částí CHKO Kysuce (celkem 1 500 km²) skýtá těmto predátorům dobré životní podmínky, nikdy jich nebude tolik, aby se mohlo hovořit o jejich přemnožení. V oblasti Beskyd se bude i při obsazení všech vhodných území vyskytovat pouze pár desítek rysů, vlků a medvědů, kteří si budou tvrdě hájit svá teritoria a mladá zvířata budou nucena odejít.

Šelmy, které žijí v horách na moravskoslovenském pomezí, se pochopitelně bez problémů pohybují jak na českém, tak na slovenském území. Pro zvířata přicházející z polských Karpat a ze severního Slovenska je nezbytné chránit Slezské Beskydy a zachovat průchodný Jablunkovský průsmyk. Velké šelmy se vyskytují – přechodně nebo možná i trvale – také v Bílých Karpatech a kontakt s beskydskými populacemi probíhá přes lesnatou oblast kolem Lyského průsmyku. Migrace šelem z CHKO Beskydy na západ směřují z Javorníků přes Vizovickou vrchovinu, ze Vsetínských vrchů do Hostýnských vrchů a z Veřovických vrchů přes Oderské vrchy, Nízký Jeseník do Hrubého Jeseníku, případně do dalších pohoří. Z důvodu ochrany velkých šelem, ale i dalších druhů velkých savců (zvětšování areálu výskytu, zachování genetické rozmanitosti) je naprosto nezbytné zachovat průchodnost krajiny a urychleně zmapovat a chránit staré migrační stezky velkých savců (nejlépe formou doplnění územního plánu).

Vlci, rysy a medvědi se opět, stejně jako v minulosti, toulají rozlehlými beskydskými lesy. Jsou ozdobou horské přírody a její nezbytnou součástí. Přejme jim úspěšnou budoucnost a dovolme jim vrátit se i do našich dalších horských oblastí, v nichž byli kdysi také doma.

RNDr. Dana Bartošová – Správa CHKO Beskydy

vrub ostatním druhům zvěře se pohybují v řádech desítek až stovek milionů korun. Pro ochranu přírody je povzbudivý postoj většiny lesních správců, se kterými jsme se setkali v místech výskytu losa. Respektují losa jako přirozenou součást dosud relativně zachovalých částí krajiny, a přestože jim působí určité potíže v obnově lesa, jsou rádi, že ho mají. Je dobře, že i Ministerstvo životního prostředí proplácí bez problémů náhrady způsobené losem a dosud nevyslyšelo hlasy navrhuující myslivecké obhospodařování jeho stavů.

RNDr. Miloslav Homolka, CSc. – Ústav biologie obratlovců AV ČR, Brno

Alena Doležalová

Čo ak

raz stretnem
hladnú suku
Vyhryzne
mi moje zamilované oči
a bude ti kňučať pri dverách
Čo ak
jej otvoríš
Čo ak ma spoznáš

Pod kôrou

mám voňavé jantárové
Srdce
Neveria
Režú

Nechal si mi

iba jednu
mihalnicu
na vankúši
zasadím ju
a budem
čakať

CHKO Beskydy – evropsky významná lokalita velkých šelem

Dana Bartošová

Chráněná krajinná oblast Beskydy, zahrnující karpatská pohoří Moravskoslezské Beskydy, Vsetínské vrchy a Javorníky, byla v roce 2004 vyhlášena jako evropsky významná lokalita (EVL) rysa ostrovida (*Lynx lynx*), medvěda hnědého (*Ursus arctos*) a vlka obecného (*Canis lupus*). Všechny tři uvedené druhy se přirozeně a trvale vyskytují pouze v této části České republiky. Velké šelmy jsou v našem státě celoročně chráněné podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Rys ostrovid je zařazen mezi silně ohrožené druhy, medvěd hnědý a vlk mezi kriticky ohrožené druhy živočichů. Podle zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, jsou zvěři, kterou nelze lovit.

Biotop velkých šelem v Beskydech

Mezi částí veřejnosti nadále přetrvává přesvědčení, že velké šelmy nemají v Beskydech vhodné životní podmínky. Tento názor ovšem jen těžko obstojí, protože výskyt ostatních velkých savců, zejména jelena evropského, s podobnými nároky na biotop nikdo nezpochybňuje. Přitom na území ČR mají rysové, medvědi a vlci nejlepší předpoklad k existenci právě v Beskydech. Především proto, že jsou součástí Karpat, navazují na trvalý biotop šelem na Slovensku a rozlohou přesahují mnohá slovenská pohoří s trvalým výskytem šelem.

Domovem velkých šelem v CHKO Beskydy jsou horské lesy. Původní karpatské jedlobukové pralesy, které šelmám v minulosti poskytovaly ideální životní prostředí, však doznaly radikální proměny. Nejhorší podmínky měly šelmy v době valašské kolonizace, spojené s rozsáhlým odlesňováním hor. Následné zpětné zalesňování šelmám jednoznačně prospělo. Po dvou stoletích lesnického hospodaření ovšem tvoří více než 50 % lesů CHKO smrkové monokultury. Přesto se v celé oblasti dochovaly rozsáhlejší komplexy buku. Zbytky starých jedlobučin se zachovaly především v rezervacích a na nejméně přístupných lokalitách. Jedle bělokorá se zejména v jižní části CHKO přirozeně zmlazuje a tvoří největší souvislou populaci této dřeviny v hospodářských lesích ČR. V poslední době se přece jen prosazuje zavádění pestřejší dřevinné skladby lesních porostů a šetrnějších lesnických postupů. Tento vývoj spolu s vyhlášením nových lesnických přírodních rezervací o celkové rozloze cca 500 ha v oblasti Smrku a Lysé hory v roce 2004 znamená velký přínos především pro medvěda. Ten je závislý na starých horských lesích, kterých neustále ubývá vlivem rostoucích nároků lesnictví na těžbu dřeva. V Beskydech se medvědi nejčastěji zdržují právě v pralesních rezervacích.

Závažným rušivým prvkem je hustá síť lesních cest a turistických chodníků. Janík (1984) uvádí zjištění, že existuje korelační vztah mezi hustotou sítě turistických cest a chodníků a výskytem velkých šelem. Když na určitém území překročí hustota cestní sítě určitou hodnotu, velké šelmy ho trvale opouštějí. Jako mezní hranici v trvalých biotopech velkých šelem uvádí 0,6 km na km², přičemž v klidových zónách by se maximální přípustná hranice měla snížit na 0,3 km. Průměrná hustota lesní cestní sítě je v Moravskoslezských Beskydech 2,45 km na km², v Hostýnsko-vsetínských vrších 1,14 km na km². V CHKO je uvedená hodnota v průměru vysoce překročena. V konečném

Současný výskyt velkých šelem v Beskydech

Koncem 19. století byly původní rysí, medvědí a vlčí populace v horách severovýchodní Moravy vyhubeny. Po zavedení přísnější druhové ochrany na Slovensku a v Polsku se velké šelmy do Beskyd vrátily a postupně obsadily všechna vhodná teritoria. Vzhledem k návaznosti Beskyd na slovenská pohoří s trvalým výskytem těchto predátorů se jednalo o zcela přirozený spontánní návrat, bez aktivní pomoci člověka. Správa CHKO Beskydy se ochranou velkých šelem zabývá od roku 1973, systematictější sledování jejich výskytu začalo v roce 1985. Od tohoto roku každoročně v únoru až březnu správa organizuje jednorázové mapování zaměřené na zjišťování pobytových znaků šelem.

Rys ostrovid vytvořil od 70. let minulého století populaci odhadovanou na 15–20 rysů. Při mapování výskytu šelem v roce 2007 bylo v CHKO zjištěno 15 rysů, z toho 12 v Moravskoslezských Beskydech, jeden ve Vsetínských vrších a dva v Javorníkách. Podle zjištěných údajů jsou všechna pohoří CHKO Beskydy obsazena teritoriálními jedinci.

Medvěd hnědý se do Beskyd trvale vrátil v 70. letech minulého století. V současné době zde žije minimálně 5 medvědů. Mapování 2007 potvrdilo výskyt tří medvědů – dvou v Moravskoslezských Beskydech a jednoho v Javorníkách. Medvědi žijí ve všech pohořích CHKO, avšak jejich početnost je omezena nižší kvalitou biotopu.

Vlk obecný se po několika desetiletích absence v Beskydech znovu objevil v 90. letech minulého století a nyní se tu vyskytují pravděpodobně dvě smečky. Při mapování v roce 2007 byla v CHKO vyhodnocena přítomnost 11 vlků. Zatímco počet rysů a medvědů může být oproti uváděným údajům i vyšší, počet vlků může být vzhledem k jejich pohyblivosti poněkud nižší. Počet šelem se během roku mění v souvislosti s rozmnožováním a dalšími faktory (úhyn, nezákonný lov, odchod do jiného území apod.).

Za období 2000–2007 získala správa mapováním a celoročním monitoringem 161 údajů o výskytu medvědů, 269 údajů o výskytu rysů a 420 údajů o výskytu vlků. Jedná se o přímá pozorování šelem, o nálezy usmrčených nebo uhynulých jedinců, zjištění pobytových znaků (stopy, trus, škrábance, kořist), škody na hospodářských zvířatech, na včelstvech a včelařském zařízení, na zvířatech ze

důsledku vhodnost území pro velké šelmy zřejmě ovlivňuje více faktorů – nadmořská výška, druhová a prostorová struktura vegetace, svažitost terénu, odlehlost území, intenzita využití cest apod.

Nebezpečnost velkých šelem pro člověka

Velké šelmy nepředstavují za normálních okolností pro člověka nebezpečí. Jsou velmi plaché, člověk se bojí a za všech okolností se mu snaží vyhnout. Vzácnou výjimkou mohou být jedinci napadení vzteklinou – v oblasti Beskyd však dosud takové případy nebyly zaznamenány. Výjimečně může být nebezpečný medvěd. Týká se to jedinců, kteří z různých důvodů ztratili svou přirozenou plachost a chodí se k lidským sídlům přizpůsobovat na odpadcích, nebo těch, kteří byli neočekávaně člověkem překvapeni (zvláště samice s mláďaty). Mohou to být i medvědi vyrušení ze zimního spánku např. myslivci při společných lovech. Napadnout v sebeobraně může člověka také medvěd, jestliže byl postřelen pytlákem nebo myslivcem, který zpanikařil při nenadálém střetnutí. V případech, které se občas stávají, však napadený člověk většinou nepřizná svůj podíl viny a vylíčí situaci v neprospěch medvěda. V létě může dojít k setkání medvěda s člověkem při sběru lesních plodů, turistice apod. K takovým setkáním dochází i v Beskydech – kromě úleku obou stran se zatím obešla bez konfliktů.

Pytláctví

Příčinou úmrtí velkých šelem je kromě nemocí, útoku jiných živočichů (šelmy, dravci aj.), střetů s motorovými vozidly aj. nezákonný lov (pytláctví). Právě pytláctví přispívá k labilitě okrajových populací velkých šelem a brzdí osídlování nových území. Pro část myslivců jsou rysové a vlci stále vetřelci a nežádoucími konkurenty a spolu s medvědem jsou zároveň velmi atraktivní loveckou trofejí. Pytlákům v Beskydech nahrává snadná dostupnost terénu motorovými vozidly a nedostatek úkrytů pro velké savce ve vzrostlých stejnověkých smrkových lesích. Podle informací, které Správa CHKO obdržela, přišla řada vlků o život při společných lovech (nátlačky, naháňky). Během posledních let byli nalezeni tři upytlačení rysové, což však lze považovat jen

Velký pastevecký pes plemene šarplanínek hlídá ovce před šelmami na pastvině v Javorníkách v CHKO Beskydy (chovatelé Jan a Jana Kocůrkovi z Halenkova). Foto Dana Bartošová

zájmových chovů (daňci). Získané poznatky svědčí o tom, že rys, medvěd a vlk jsou již řadu let trvalou součástí beskydské fauny.

Počty stržených kusů hospodářských zvířat

Obětí šelem se nejčastěji stávají ovce, ojediněle kozy a malá telata. Největší počet hospodářských zvířat v CHKO a blízkém okolí usmrtili vlci: v roce 2000 – 4 ovce, 2001 – 44 ovce, 2002 – 14 ovce, 2 telata, 2003 – 17 ovce, 2004 – 55 ovce, 3 kozy, 2005 – 15 ovce, 2006 – 5 ovce, 2007 – 9 ovce, 2 telata. Ojediněle škodili medvědi: 2001 – 2 ovce, několik včelstev na dvou lokalitách, 2003 – 2 ovce a výjimečně rysové: 2003 – 2 ovce, 2004 – 1 ovce. V porovnání s počtem cca 9 000 ovce chovaných v oblasti Beskyd jde o minimální škody, avšak pro ochranu šelem mají náhrady škody zásadní význam. Šelmy působily škody také na zájmových chovech – v roce 2000 vlci roztrhali pštrosa, v roce 2002 zabil rys daňka a v roce 2005 rys usmrtil osm daňků. Tyto škody však nejsou státem hrazeny, což u chovatelů vzbudilo nevoli. I z tohoto důvodu správa nepodporuje zřizování dalších zájmových chovů na území CHKO s výskytem velkých šelem.

Natura 2000 a velké šelmy

Česká republika, stejně jako Slovensko, je od roku 2004 členem Evropské unie, kde základní úlohou v oblasti ochrany přírody je vytvoření evropské soustavy chráněných území Natura 2000. Cílem soustavy Natura 2000 je udržení nebo zlepšení příznivého stavu biotopů a druhů evropského významu. Slovensští odborníci zpracovali v roce 2004 manuál *Příznivý stav biotopů a druhů evropského významu*. Smyslem tohoto manuálu je pomoci pracovníkům státní ochrany přírody a široké odborné veřejnosti při zpracovávání programů péče o území Natura 2000. Byla stanovena kritéria pro příznivý a nepříznivý stav biotopu a populace daného druhu. Podle těchto kritérií by byl na Slovensku příznivý stav velkých šelem tehdy, kdyby zde žilo více než 400 rysů, více než 800 medvědů a více než 500 vlků. V tom případě by průměrná hustota na 100 km² hlavního biotopu představovala více než dva rysy, více než tři vlky a více než 10 medvědů. Jestliže podle stejných kritérií hodnotíme situaci velkých šelem v CHKO Beskydy, pak nejpriznivější životní podmínky zde má vlk, poměrně příznivě rys a nejméně vhodné medvěd. Podle výsledků posledních mapování a monitoringu je v CHKO Beskydy hustota rysa přibližně 2 jedinci na 100 km² hlavního biotopu, což odpovídá poměrně kvalitnímu biotopu podle slovenské klasifikace. Počet vlků v oblasti Beskyd nelze přesně zjistit, nicméně z hlediska vlčích nároků jde o velmi vyhovující přírodní prostředí. Naproti tomu Beskydy nejsou příliš vhodným biotopem

*Medvěd hnědý je jedním z nejváženějších symbolů mizející divočiny. Přetrvávající medvědí populace zasluhují maximální ochranu a péči.
Foto Dana Bartošová*

za špičku ledovce. Šelmy mohou nalézt smrt také u masitých újedí a u vna-
dišť s rostlinnými zbytky, když sem přicházejí za potravou nebo za příkrmo-
vanou zvěří. Až s několikaletým odstupem se na Správu dostala informace
o usmrcení medvěda myslivcem v roce 2001 v oblasti Radhoště. Zprávy
o upytlačených rysech, medvědech a vlčích se objevují téměř každoročně.
Čísla jsou neúprosná – zatímco myslivců, resp. majitelů střelných zbraní jsou
v Beskydech stovky, velké šelmy počítáme na jedince. Tak může mít i pár
pytláků na málo početné okrajové populace šelem zhoubný vliv. Pro zpětné
rozšíření velkých šelem do moravských a českých pohoří je tedy ilegální lov
zásadním problémem. Pokud přetrvává, je přirozený návrat šelem do původ-
ních lokalit s vhodnými přírodními podmínkami obtížný nebo prakticky
nemožný.

Náhrady škod způsobených vlky, medvědy a rysy na hospodářských zvířatech

Velké šelmy, především vlci, někdy medvědi a výjimečně rysové v oblasti
Beskyd občas napadají nedostatečně zabezpečená hospodářská zvířata. Tyto
škody mají za následek nepřátelský postoj chovatelů vůči predátorům, poža-
davky na jejich odstřel a ospravedlnování jejich likvidace pytláky. Z tohoto
pohledu je velkým přínosem zákon č. 115/2000 Sb., o náhradě škod způsobe-
ných vybranými druhy zvláště chráněných živočichů. Podle tohoto zákona
jsou hrazeny také škody způsobené medvědem, vlkem a rysem na hospodář-
ském zvířectvu a medvědem na včelstvech a včelařském zařízení. Význam
zákona tkví v tom, že odškodní poškozené chovatele, sníží averzi vůči šel-
mám, vyloučí požadavky na jejich odlov a zároveň přispěje k informovanosti
o výskytu šelem. Šetření k potvrzení původce škody (chráněného druhu šel-
my) a zpracování odborného protokolu provádí na území CHKO Správa
CHKO Beskydy, na území mimo CHKO pověřené městské úřady, škodu vyři-
zuje příslušný krajský úřad na základě žádosti poškozeného chovatele.

Někteří chovatelé hospodářských zvířat zareagovali na osvětovou kampaň
ochrany přírody a pořídili si kvalitní pastevecké psy. Běžně chovanými psy
jsou čuvači. Díky úspěšnému chovu šarplaninců, které si chovatelé z Halen-

pro medvěda, i když i zde může tato šelma
trvale.

V roce 2004 zpracovala Agentura ochran
přírody a krajiny ČR zásady management
vých opatření a ochranných podmínek
v navrhovaných lokalitách Natura 2000.
V EVL Beskydy jsou kromě zachová
migračních možností šelem se slovenskou
a polskou populací navržena tato opatření:

- a) Osvěta mezi zájmovými skupinami – přede-
devším mezi myslivci a chovateli hospodář-
ských zvířat.
- b) Vytvoření klidových zón v hůře dostu-
pných a málo navštěvovaných částech poho-
ří, kde bude vhodnými opatřeními minimalizová-
no rušení (omezení pohybu veřejnos-
tí, především turistů, sezonní omezení těžby
dřeva i jiné práce v lese, směřování lesních
porostů k přirozené skladbě, zamezení vzniku
ku nových turistických stezek, cyklostezek
a lyžařských tras, v klidových zónách).
- c) Minimalizace potenciálních konfliktů
zájmy člověka – podpora chovatelů hospo-
dářského zvířectva (k zabezpečení ochrany
stád, rychlá kompenzace škod způsobených
šelmami).
- d) Zajištění dostatku kořisti (stanovení kvó-
tu lovu spárkaté zvěře – hlavní kořisti šelem
snížení plateb za pronájem honiteb, další
opatření pro udržení dostatku kořisti).

Mezinárodní spolupráce

Ochrana šelem v ČR není myslitelná bez
mezinárodní spolupráce, a to především
Slovenskou republikou. Na téma „Šelmy
proběhlo v posledních letech několik jednání
organizovaných MŽP obou zemí. Bylo z
konstatováno, že společným problémem
pytláctví na velkých šelmách. Pokud je
o legislativní ochranu rysa, oba státy jsou
shodě, protože v obou je rys chráněný. Me-
dvěd je v SR loven pouze na výjimku a by
dohodnuto, že v pohraničním území SR
nebude lov medvědu povolován kvůli mo-
žnosti migrací do ČR. Rozpor vznikl v příp-
adě vlka, protože na Slovensku je pro tuto šel-
mu stanovena doba lovu (od 1. 11. do 15. 1.
SR vyšla vstříc požadavku ČR a v roce 2004
zařadila část okresu Čadca přiléhající k úze-
mí ČR a Polska do zóny s celoroční ochranou
vlka. Požadavek ČR na rozšíření území
s celoroční ochranou vlka o Javorníky a Bi-
le Karpaty zatím nebyl zohledněn.

V roce 2007 byla v českých médiích zveřej-
něna informace čelního představitele stát-
ní ochrany přírody Slovenska o údajném př-
množení medvědu a o návrhu jejich regula-
ce lovem o polovinu. Tyto názory jsou v rozp-
oru s oficiálně zpracovaným slovenským

kova přivezli z pracovního chovu z bývalé Jugoslávie, se mezi chovateli ovčí rozšiřuje i toto plemeno. Jedná se o velmi kvalitní psy, kteří pokud vyrůstali pod správným vedením chovatele, neopouštějí oplocený prostor se stádem a zajišťují ovčím potřebné bezpečí a klid.

Stavby, rekreace, doprava

Současná legislativní ochrana vzbuzuje dojem, že budoucnost rysa, medvěda a vlka je v CHKO Beskydy bezproblémová. Opak je však pravdou. Rychle se stupňuje dříve nebývalá exploatace přírodního prostředí. Zemědělské pozemky jsou mnohdy svými majiteli vnímány jen jako lukrativní stavební parcely. Platné územní plány (ÚP) nepředstavují žádné limity a téměř každá ze 72 obcí v CHKO podává každoročně minimálně jeden doplněk ÚP s návrhem řádově desítek nových staveb, především rodinných domů v nezastavěném území. Zástavba kolem úpatí hor a v údolích se proto pozvolna, ale nepřetržitě zahušťuje. Intenzita rekreačního využití dosáhla v některých částech CHKO mezních hodnot a investoři se nyní více zaměřují na zachovalé přírodní lokality. Bohužel se také opakovaně objevují sportovní a rekreační záměry, již dříve příslušnými orgány zamítnuté, např. Lysá hora – sever, Kněhyně, Košariska. Další prosazované akce vůbec nefigurují v ÚP a neprezentují veřejný zájem, kupř. zamýšlená výstavba sjezdovky na Smrčku. Riziko z pohledu ochrany Beskyd představuje i stavba průmyslové zóny (PZ) Nošovice v bezprostřední blízkosti CHKO. Továrna s plánovanou roční produkcí 300 000 automobilů a s 3 000 zaměstnanci nutně ovlivní přírodu v širokém okolí a soustředění nových obyvatel může vyvolat další rekreační a stavební tlak na CHKO. Uvolněním hranic v rámci Schengenské dohody zase může dojít k nežádoucímu provozu motorových vozidel v klidových lokalitách, přes které se dříve nesmělo jezdit.

Největší obavy o osud beskydských šelem vzbuzuje plánované dopravní propojení PZ Nošovice se závodem Kia v Žilině a očekávané zintenzivnění automobilové dopravy v oblasti Jablunkovského průsmyku. Velké šelmy přicházejí do Beskyd ze Slovenska a Polska možná právě už jen přes dvě průchodná místa v Jablunkovském průsmyku: kolem hranice se SR mezi objekty celnic a pod estakádou. Pokud by nárůstem dopravy došlo k přerušení této migrační trasy, hrozí velkým šelmám v Beskydech zánik. Beskydské populace rysů, vlků a medvědů jsou příliš malé na to, aby mohly existovat samostatně bez doplňování o jedince ze slovenských a polských Karpat. Při přecházení frekventované silnice však mohou šelmy snadno přijít o život, a přesáhne-li hustota dopravy určitý limit, neodvážejí se k silnici přiblížit, natož ji přejít. Zajistit průchodnost rychlostních komunikací a dálnic pro velké savce je obvykle složité a finančně nákladné. Paradoxem je, že teprve výstavba PZ Nošovice dění kolem zabezpečení migrační cesty šelem rozhýbala (viz *Veronica* 6/2007, s. 17–20).

Závěr

Situace medvědů na Slovensku se úzce dotýká i Beskyd. Medvěd je pro nás ztělesněním karpatské divočiny. Právě medvěd je biology považován za vrcholový druh ekosystémů. Zjednodušeně řečeno, když se medvědům vede dobře, prosperují i rysové a vlci a řetězec živočichů a rostlin, které stojí pod nimi. Pokud by se medvědům na Slovensku přestalo dařit, znamenalo by to špatné vyhlídky nejen pro slovenskou přírodu, ale také pro beskydské šelmy.

RNDr. Dana Bartošová se problematikou velkých šelem a jejich návratu do krajiny dlouhodobě zabývá jako zoolog Správy CHKO Beskydy v Rožnově pod Radhoštěm. Literatura k článku je k dispozici v redakci.

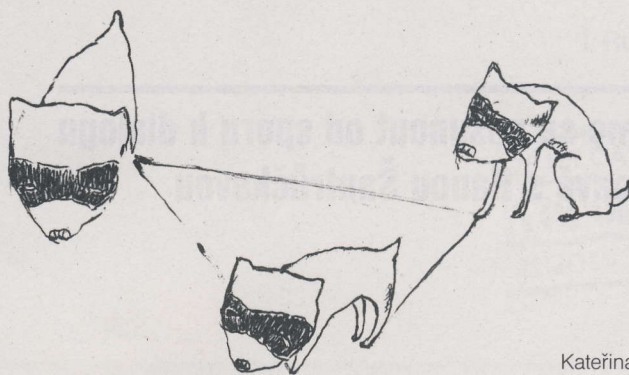
Kreslil Jan Steklík

manuálem k programům péče o území Natura 2000 z r. 2005. Především není přesně známa početnost slovenské medvědí populace. Za přemnožení nelze považovat sezonní sestup medvědů za potravou do podhůří (k ovocným sadům, polím s kukuřicí a ovsem apod.). Pokud jsou střety člověka s medvědem častější než v minulosti, může to signalizovat i rostoucí tlak lidských aktivit na biotop medvědů. Medvědi jsou přirozeně antropofobní, ale na opakované vyrušování ve svých domovských okresech mohou někteří jedinci reagovat útokem proti narušiteli. Ačkoliv je pro přežití medvědů nutné, aby zůstali plaší, jsou na vnadištích systematicky přikrmováni a nejsou před nimi dostatečně zabezpečeny odpadky. Při hodnocení medvědí populace je nutno zohlednit mimo jiné také přirozenou vnitrodruhovou regulaci, úmrtnost vlivem pytláctví a dopravy, stav migračních tras, které propojují dílčí populace medvědů nebo umožňují rozšiřování medvědů z jádrových lokalit s vysokou hustotou šelem do dalších vhodných území. Zcela zásadní je ochrana medvědího biotopu.

Dana Bartošová

Nejistá situace vlků na česko-slovenském pomezí

Miroslav Kutal

Kateřina Tmějová

Poučí se správci českých silnic a dálnic?

Ředitelství silnic a dálnic ČR (ŘSD) letos přiznalo, že utrácelo zbytečné miliony za nesmyslné ekodukty a prohlásilo, že chystá dosavadní praxi změnit. S touto sebekritikou nelze než souhlasit – 3 ekodukty na pražském okruhu jsou do očí bijícím příkladem plýtvání, naopak na Jablunkovsku a v Moravské bráně, kde dálnice nebo vysoký provoz už několik let způsobují skutečnou migrační bariéru, ŘSD přistupuje k řešení situace velmi vlažně. V další oblasti – na Vizovicku – hrozí střet v případě realizace R49 (více ve Veronice 2/2010). Na sklonku loňského roku vydala Agentura ochrany přírody a krajiny mapu migračních koridorů v celé ČR. Publikace je výsledkem tříletého projektu, který kromě analýzy celkové průchodnosti krajiny a habitatových modelů definoval i reálná kritická místa. Pokud tedy ŘSD chce současnou praxi změnit, nemusí zpracovávat žádnou hlubokou analýzu. Stačí využít podkladu, který mezitím připravila jiná státní instituce.

Šelmy na česko-slovenském pomezí

Během posledních dvou let intenzivního zimního mapování (přes pět stovek terénních pochůzek), které v Beskydech a Javorníkách provádí Hnutí Duha, se potvrdil výskyt rysa ostrovida na většině území (i když například ve Vsetínských vrších je znatelný pokles nálezů). Ze všech nálezů pobytových znaků a pozorování velkých šelem v posledních dvou letech byl rys zjištěn nejčastěji (153 z 207 nálezů); celková početnost kolem 10–15 zvířat není v Beskydech včetně slovenského pohraničí nereálným odhadem. Výskyt medvěda byl zaznamenán jen 14krát, nejvíce spolehlivých údajů pochází ze severní části Bílých Karpat, několik údajů z centrální části CHKO Beskydy a Slezských Beskyd.

Bohužel poměrně málo spolehlivých údajů jsme získali o vlčích. Téměř s jistotou lze vyloučit možnost, že by Beskydy obývala stabilní smečka. Pouze v sezoně 2009/2010 byl jednou zaznamenán výskyt smečky psovitých šelem, pravděpodobně vlků, a několikrát jsme zjistili údaje o jednotlivých zvířatech. Vzhledem k tomu, že monitoring prováděný vlčími hlídkami

probíhá intenzivně 4–5 měsíců v roce každý týden, často na více místech současně, je jen málo pravděpodobné, že by vlčí smečka unikala pozornosti, nezanechávala po sobě stopy ani trus. Také škody na hospodářských zvířatech byly v posledních letech vzácné a ne vždy šlo vyloučit možnost, že se jednalo o práci toulavého psa.

Vlci na Slovensku

Osobně jsem letos a v loňském roce strávil celkem 10 dnů monitoringu na Oravské Maguře a v Kysuckých Beskydech, tedy slovenských Karpatech 10–30 km vzdálených od česko-slovenských hranic. Během několika denních přechodů (navzdory ne vždy ideálnímu počasí) neminul den, abych nenarazil na stopy vlčí smečky nebo jednotlivých vlků, jež jsem s jednou výjimkou sledoval několik kilometrů. Odhaduji, že ve zmíněných oblastech se vyskytují 3–4 vlčí smečky, z nichž každá čítá podle ročního období 2–5 zvířat, průměrně tedy 10–15 vlků.

Na Slovensku je však lov vlků po čtyři měsíce v roce legální. Ještě před dvěma lety nebyly stanoveny kvóty na roční odstřel a každý rok bylo legálně uloveno cca 100 vlků. Od loňského roku kvóty stanovuje ministerstvo zemědělství na návrh krajských lesních úřadů. Ty v roce 2009 navrhly v součtu odstřel celkem 275 vlků, výslednou kvótu stanovilo ministerstvo zemědělství na 150 zvířat v loňské i letošní lovecké sezoně. Blízko hranic s Českem existuje jen malá oblast s celoročním zákazem lovu (část okresu Čadca). Na Oravské Maguře a v Kysuckých Beskydech bylo podle hlášení obvodních lesních úřadů v posledních dvou sezonách střeleno minimálně 9 vlků, dalších 31 v sousedních pohorích Západních Karpat: na Oravě, Malé a Velké Fatře, ve Slovenských Beskydech a ve Vtáčniku.

Je tedy pravděpodobné, že regulační lov sice umožňuje regeneraci vlčích smeček na Slovensku, ale současně brání šíření mladých vlků na západ do Česka. Vzhledem k tomu, že cca 40 % vlčích smeček na Slovensku je přeshraničních, dost možná slovenskou populaci „dotují“ vlci z Polska, kde platí celoroční ochrana.

Potřeba sjednotit ochranu

Pominu teď skutečnost, že neexistuje moc rozumných důvodů k plošné regulaci vlků, natož v počtu 150 zvířat ročně (škody na ovčích hradi stát, lze realizovat preventivní opatření). Odlišný management téže populace na různých stranách hranice není v souladu s doporučeními Evropské komise na úrovni populací (*Guidelines for population level management for large carnivores*) a je v rozporu s Evropskou směrnicí o stanovištích, byť si Slovensko a další, většinou východoevropské země, vyjednaly výjimku (jejich populace jsou vyjmuty z přílohy IV, určující seznam druhů vyžadujících přísnou ochranu).

Na Slovensku také není prováděn důvěryhodný monitoring stavu populace. Veškerá data o početnosti vlků vycházejí pouze ze součtu hlášení honebních revírů, které opakovaně zaznamenávají tytéž smečky. Podle oficiálních dat se například v honební oblasti Oravská Magura (cca 400 km²) vyskytuje 75 vlků, což je číslo několikanásobně nadhodnocené (teritorium jedné vlčí smečky na Slovensku se pohybuje mezi 140–190 km²). Stanovování ročních kvót na odstřel na základě mysliveckých dat je pak zcela zavádějící. Z jakých údajů slovenské úřady při rozhodování ve skutečnosti vycházejí, však není zřejmé. Například v honební oblasti Javorníky (hraničící s CHKO Beskydy) v roce 2009 navrhl Krajský lesní úřad Trenčín kvótu pro lov ve výši 4 vlků, ačkoli na základě hlášení myslivců nebyl v oblasti zaznamenán jediný vlk.

Blízká budoucnost vlků nejen v Beskydech, ale také v dalších oblastech Česka tedy záleží na průchodné krajině a dostatečné ochraně v širším území, než vymezují státní hranice.

Mgr. Miroslav Kutal (1983) je vedoucím projektu ochrany a monitoringu velkých šelem v Hnutí Duha Olomouc a doktorandem na Ústavu ekologie lesa Lesnické a dřevařské fakulty Mendelu, miroslav.kutal@hnutiduha.cz

